

I já čekám na odpověď

Se spisovatelkou Alenou Mornštajnovou o startovní čáře, kterou mají všichni stejnou, „znehodnocené“ literatuře a o lžích v jejím novém románu *Les v domě*

KATEŘINA MÁZDROVÁ / FOTO MATĚJ STRÁNSKÝ

S

ledovala jste letošní Magnesii Literu?

Přímý přenos z vyhlášení cen mi unikl, byla jsem pozvaná do brněnské Reduty do talkshow *Před oponou*.

Nominace jste ale znala.

Ano, nicméně téměř žádný z těch titulů jsem nečetla. Neměla jsem tudíž nějaká očekávání.

Jak tomu rozumět? Držíte si od zdejší literární tvorby odstup?

Protože se v tomhle prostředí pohybuji, snažím se samozřejmě sledovat, co u nás vychází, co z toho by mě zajímalo, co stojí za přečtení – ale ne všechno otevřu. Čtu spíš zahraniční autory, mezi mé oblíbené patří třeba Kazuo Ishiguro, z povídkářů Alice Munro.

Má to svůj důvod. V období, kdy pracuju na něčem novém, musím být soustředěná – píšu pomalu, hodně přepi-

Čtu hlavně v angličtině. Bráním se tak nasáknout styl daného autora – a tím, že si text v hlavě překládám, mě to potom při vlastním psaní netáhne jinam.

suji. Nastávají logicky chvíle, kdy si potřebuju odpočinout, poodstoupit od psaní, a pak někdy sáhnu po knize, ale často v angličtině. Bráním se tak nasáknout styl daného autora – a tím, že si text v hlavě překládám, mě to potom při vlastním psaní netáhne jinam. Ale jak říkám, v tomto období čtu méně, naopak nejintenzivněji v době příprav nové knihy, to se pak soustředím na historickou nebo odbornou literaturu spojenou s daným tématem.

Ale přece jen, překvapilo vás něco na letošní Magnesii?

Trochu mě překvapilo udělení hlavní ceny Kniha roku básnické sbírce.

V historii Magnesie to nebylo poprvé, v roce 2009 se Knihou roku stala básnická skladba *Rukopis* Bohumily Grögerové.

Ano, vím. Nicméně chtěla jsem tím říct, že není zcela zřejmé, jak odborná porota rozhoduje. Překvapilo mě, že Knihou roku se stala sbírka, kterou v její vlastní kategorii přeskočil Petr Hruška. Čím tedy vlastně ocenění Kniha roku je? Tím vůbec nechci dehonestovat sbírku Miloše Doležala *Jana bude brzy sbírat lipový květ*. Spíš mi jde o nečitelnost, s níž porotci rozhodují, což klade další otázky. Neobjevil se

tedy v zemi, kde se poezie příliš nečte, natolik významný titul, který by se stal Knihou roku? Nechci nikomu křivdit, ale myslím, že hodně lidí, kteří pro vítěznou knihu zvedli ruku, ji možná ani neznalo. Že znali příběh okolo ní, který je svým způsobem dojemný, a proto pro tuhle sbírku hlasovali. A nečitelných signálů směrem k veřejnosti je víc.

Některé jsou naopak až příliš čitelné – třeba škatulkování „prvního oceněného romského autora“ u debutu roku *Skutečná cesta ven* Patrika Bangy.

Pro mě je tohle marketingová zkratka, která má čtenáře přimět připoutat k danému titulu pozornost. Já toto zažívám na vlastní kůži, po šesti románech a třech dětských knihách jsem často uváděna jako ta „autorka, která vydala svou první knihu v padesáti“. To škatulkování se vás pak drží dlouhé roky.

Pro jakou Knihu roku byste tedy hlasovala vy, pokud byste byla v porotě?

Pro *Bílou Vodu* Katky Tučkové, ta by si ji zasloužila, ale nebyla ani nominovaná. A protože znám složení poroty, tak mě to zas tolik nepřekvapilo. U nás panuje trend, že když lidé knihu čtou, když se dobře prodává, tak to znamená, že je příliš přístupná běžnému čtenáři. To podle nich znamená, že není literárně náročná, kvalitní.

***Bílá Voda* ale dostala Státní cenu za literaturu.**

Ano, a také to bylo autorce znechuceno. Můj názor je, že kromě úspěšnosti té knihy vadila ještě další věc, která ve vy-

ostřených debatách po udělení ceny sehrála roli – že jde o mladou ženu. Protože nikdy v předešlých ročnících nebyla cena napadena. Ano, mluvílo se o tom, že nevádí oceněná spisovatelka, ale porota, která ji vybrala. Nicméně proč nebyla porota kritizována v předchozích ročnících, ale začala vadit, až když cenu získala spisovatelka, která má za sebou velký kus práce? Pro Katku Tučkovou to muselo být obrovsky nepřijemné.

Vy sama patříte k nejprodávanějším spisovatelkám u nás. Posbírala jste různá ocenění, ale na ta větší jste dosud nedosáhla. Berete to úkorně?

Je to můj osobní názor, ale už jsem to naznačila. V literatuře existují dva proudy. Jsou autoři, jejichž knihy jsou kvalitní, dobré – a čtenářsky úspěšné. Ale tím pádem jsou v některých očích „znehodnocené“. A potom jsou tu autoři, kteří literaturou žijí, píšou podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, mají vlastní představu o literatuře, ale jejich knihy nejsou prodejně úspěšné tak, jak by si představovali. A tyto dva proudy nemohou nikdy splynout; ani v historii, ani dnes. Moje knížky mají čtenáři rádi, prodávají se, takže se mi to dobře mluví, dostala jsem šanci se literaturou živit. To ale ve zdejším malém literárním prostoru způsobuje na-

ALENA MORNŠTAJNOVÁ (59)

Narodila se ve Valašském Meziříčí, kde dosud žije. Vystudovala angličtinu a češtinu na Filozofické fakultě Ostravské univerzity. Pracovala jako středoškolská učitelka a překladatelka. První kniha *Slepá mapa* jí vyšla v roce 2013, román *Hotýlek* o dva roky později. V roce 2017 vydala román *Hana*, který se stal bestsellerem, následovaly *Tiché roky* (2019) a *Listopád* (2021). Je také autorkou knih pro děti *Strašidýlko Stráša*, *Teribear: Tajemství modré krabice* a *Kapka Ája*. V těchto dnech jí vyšel další román *Les v domě*.

pětí. A pak mohou padat zraňující slova i z okruhu lidí, kteří sami knihy píší, a to mě mrzí. Ale s tím bohužel nic nenadělám. Startovní čáru máme všichni stejnou.

Kde ta slova padají? Na sociálních sítích? A jak se proti tomu obrňujete?

Abych to uvedla na pravou míru, nevdá mi kritiky od recenzentů. Ale mrzí mě, když negativní reakce přicházejí od kolegů ze spisovatelské branže. Já se podobným hodnocením vyhýbám. Sociální sítě využívám k udržování kontaktu se svými čtenáři, ne jako diskusní fórum. Nemyslím si, že moje názory jsou ty jediné správné, a nemám potřebu ostatní přesvědčovat a nutit, aby se mnou souhlasili.

Nadbytečné rovnítko

Máme tu nyní silnou vlnu ženských autorek. Jak si vysvětlujete, že ženy ve zdejší literárnímu prostoru dominují?

Na to odpověď neznám, takže bych se nechtěla pouštět do teorií. Protože zároveň tu je spousta kvalitních mužských autorů.

Dá a má se k ženským autorkám přiřazovat rovnítko „ženská“ literatura? Pokud něco jako ženská literatura vůbec existuje.

Určitě jsou ženy, které píší cíleně pro ženy. Ale neznamená to, že když je autorem žena, tak je to literatura pro ženy. Stejně jako autor-muž nepíše „mužskou“ literaturu. Takže jakékoli rovnítko je nesmysl.

Kdysi jsem ale podobnému škatulkování měla tendenci podlehnout i já. Ve svých knihách používám většinou ženské hlavní hrdinky: jako žena se do postav dokážu lépe vcítit, jsou mi blíží, je to „můj svět“. Pro svou druhou knížku *Hotýlek* jsem ale zvolila mužského hlavního hrdinu – a až později mi došlo, že jsem tím vlastně dobrovolně ustoupila určitému vnějšímu tlaku. Podvědomě jsem se chtěla vyhnout zařazení do kategorie žen pišících jen o ženách. Ale pak jsem si uvědomila, že většina hlavních postav v knihách jsou muži a silných ženských postav v literatuře není tolik, takže teď je volím záměrně.

Zároveň vaše publikum tvoří především čtenářky. Alespoň tomu tak bylo před třemi lety, kdy v Respektu těsně před nástupem covidu vyšel text Fenomén Mornštajnová a na autorské besedy přicházely v devadesáti procentech ženy.

Když píšu, nemyslím na to, pro koho. Soustředím se na téma, které sama v sobě zpracovávám. A na literární čtení

a besedy chodí převážně ženy – a to i na mužské autory. To je zkrátka realita.

Když vám v roce 2013 lety vyšla první kniha *Slepá mapa*, nemohla jste tušit, zda prorazíte. A zpočátku tomu nic nenasvědčovalo.

Nutno zdůraznit, že jsem ten román psala od roku 2000, téměř jedenáct let, samozřejmě s přestávkami. Knihu jsem vždy chtěla napsat, ale když jsem si sedla k počítači, zjistila jsem, že to neumím. Že mám obrazové vidění a příběh vidím, ale neumím jej vložit do slov. Nedokázala jsem postavit příběh, nevěděla jsem, kdy začít a skončit kapitolu, neuměla jsem vytvořit situaci, postavu přiblížit. Neprošla jsem kurzem tvůrčího psaní, na všechno jsem si musela přijít sama. Jádrem knihy byla matka a dcera, jejich vztah a napětí v něm, ale začalo se mi to rozrůstat a místo psychologického románu vznikla rodinná sága.

Když vyšla, byla jsem zklamaná, že se neprodává tak, jak jsem si představovala, měla jsem zkeslené představy. V nakladatelství mě ujišťovali, že na prvotinu se prodává dobře. Zpětně jsem ráda, že jsem si to musela odpracovat a tu cestu vyšlapat. Naučit se trpělivosti, to určitě člověka změní v přístupu k vlastnímu psaní.

Dosud každá kniha se mi během psaní proměnila, přibyly postavy, někam se to odklonilo. Teprve ta poslední vypadá tak, jak jsem si na začátku předsevzala.

Jak se tedy změnilo vaše psaní za těch deset let od prvotiny?

Každá kniha mě něco naučila. Určitě jsem se učila pracovat s textem. Ale dosud každá se během psaní proměnila, přibyly postavy, někam se to odklonilo... Teprve u té poslední *Les v domě*, která právě vyšla, můžu říct, že to je první kniha, která vypadá tak, jak jsem si ji na začátku předsevzala napsat – a jsem s ní spokojená.

Předtím jste nebyla?

Byla, zároveň jsem ale věděla, že to není úplně přesně to, co jsem měla na začátku v hlavě.

Co se skrývalo pod povrchem

Les v domě se – kromě ukročení k dětským knihám – nepodobá žádnému z vašich předchozích románů, které vždy měly pozadí historických událostí z nedávné minulosti, i když třeba v případě *Listopádu* šlo o alternativní historii. Co bylo impulzem? Váš nový román je o dysfunkční rodině, kdy se hlavní hrdinové nemohou „vymlouvat“ na to, že je zlomila doba. Tady je jejich narušenost dána charakterem malé atomizované jednotky – rodiny, ve které figuruje dědeček s babičkou, dcera a vnučka.

Přestože tu nejsou žádné dějinné události a historické pozadí, vznikla za situace, kterou zažívám – a nejen já – v posledních třech letech. Právě v téhle době, v době pandemie, války na Ukrajině, pro mě osobně vyubublalo na povrch zlo.

Dřív se víc skrývalo pod povrchem, ale najednou jako by se obnažily lidské charaktery a nahromaděná agresivita. Svou roli v tom hraje bezesporu i dostupnost sociálních sítí, kdy má každý pocit, že se může ke všemu a ke všem vyjádřit. Ale kde se zlo vlastně bere? Vždyť tady muselo být asi vždycky.

Jak jste si odpověděla?

Když jsem nad tím přemýšlela, došla jsem k tomu, že takto frustrovaní jsou lidé, kteří s sebou nesou nějakou tíhu; muselo je něco ranit, museli zažít něco zlého. Lidé, kteří vnímají jen zlo, a dobro je nějak mjí – pokud z toho sami nevystoupí, což je strašně těžké. A prapůvod toho je podle mého právě v rodině. To mě dovedlo k tomu, že chci napsat knížku o toxických rodinných vztazích, kdy zlo a lež jsou nakažlivé a přenášejí se z generace na generaci. A že když není zdravá rodina, nemůže být zdravá ani společnost.

Takže vznikl příběh cácory, jak je oslovována hlavní hrdinka, malá dívka, jež v knize nemá jméno. Zlo se v dětských očích zhmotňuje v metaforách lesa, který se přibližuje k jejich domu a hrozí, že jím prostoupí.

Ano, i ona začne považovat faleš za normu, lež se stane její obranou proti vnějšímu světu, a protože nic jiného nezná, dokáže se okolnímu světu opět bránit zase jen lží. Je to mo-

del, ke kterému jsem si načítala odbornou literaturu, a ověřila si, že se tyto modely v rodině reálně řetězí. Není to tedy jen záležitost té malé dívky, ale i její matky, babičky, která zlo nepřetřela, ačkoli o něm věděla. Nechají dítě vyrůstat v osamocení, v nelásce, zavírají oči před tím, co se jí děje. Je to bludný kruh, z něhož je těžké vystoupit.

A je možné z něj vystoupit? Závěr zůstává otevřený.

Jsem optimistka, takže ano. Je nutné se zlu postavit, jít s pravdou ven, jen to může přinést osvobození a nový začátek. Znamená to však zároveň nést následky, protože i hlavní hrdinka napáchala hodně zlého. Ale řetězec přetřela, i když to učiní naprosto radikálním způsobem.

Je možné v reálném životě vykročení ze začarovaného kruhu bez odborné pomoci?

Když jsem knihu psala, tak jsem si představovala, že to hlavní hrdinka vypráví psychoterapeutovi. Kniha končí otázkou – i já čekám jeho odpověď, která by pro ni mohla být lékem. Odpověď, že může být šťastná, když udělá tohle a tohle. Když pomůže druhým, když se bude snažit, aby lidé okolo ní byli šťastní. Když tohle udělá, může být šťastná i přes to všechno, co se jí stalo. Jako ostatně každý.

Já chápu, že svět je strašně složitý. Možná jsem naivní, ale zároveň jsem přesvědčená, že se nic nestane, pokud nezačneme každý sám u sebe, pokud se nezačneme zlu a nespravedlnosti bránit už od těch nejnižších pater. Kdy na hrubý

komentář na sítích neodpovím stejně hrubě nebo se nenechám vyprovokovat a neodpovím stejně, když na mě někdo sprostě řve v tramvaji.

Věříte v úspěch novinky? Někdo vám může vyčíst, že naskakujete na vlnu knih postavených právě na toxických rodinných vztazích.

Kdybych chtěla vyjít čtenářům vstříc, tak bych dál psala knihy, jako byla *Hana*. Čtenáři by byli určitě nadšení. I přes temnotu v *Les v domě* ale věřím, že napsat ji mělo smysl, protože vše může dospět k něčemu dobrému.

Ruku do ohně za to nedám

Jste populární autorka. Jaké to je s tím žít ve Valašském Meziříčí, kde jste se narodila a žijete celý život?

Bydlíme na okraji a já do města moc často nepřijdu. Mám svůj okruh známých, lidí, kteří mě znají celý můj život, a jestli píšu knížky, nebo ne, jim je úplně jedno.

Původní profesí jste středoškolská učitelka a překladatelka. Jak jste kdysi řekla, překládání pro vás představuje zadní vrátka, kdyby se třeba v psaní nedařilo. Nad touhle profesí ale visí hrozba umělé inteligence, která by člověka mohla v budoucnu nahradit. Možná se tak zadní vrátka pomalu uzavírají.

Ano, je to velké téma. Nedávno jsem znovu četla knihu Isaaca Asimova *Já, robot*. Uvědomila jsem si, že byla napsaná v roce 1950 – pojednává o tom, jak umělá inteligence velice nenápadným způsobem přebírá vládu nad člověkem, a je obrovsky aktuální. Jsme tomu blíží než před těmi sedmdesáti

lety. Umělá inteligence by mohla jednoho dne vyhodnotit, že lidstvo tomuto světu škodí, a zbavit se ho. Nedala bych ruku do ohně za to, že se to někdy nemůže skutečně stát.

Covid naboural možnost besed a literárních čtení, pro spisovatele či spisovatelku v dlouhých mezičasech mezi vydanou a připravovanou knihou určitý zdroj obživy. Vy se psaním užíváte?

Ano, i díky tomu, že nejsem náročná. A čtení a besedy se už znovu rozjely, chodí hodně lidí, pořadatelé mě zvou, musím hodně odmítat, nestíhám všechno, spolu s cestováním je to náročné. Ze zásady ale odmítám besedy ve školách, nechci, aby děti nebo studenti chodili na setkání se mnou jen proto, že musejí. Nedává mi to smysl.

Po našem rozhovoru vás čekala beseda se studenty na pražské pedagogické fakultě. Předpokládám, že u vysokoškolských studentů je dobrovolná. Tím se znovu nabourává zažitá představa, že Mornštajnovou čtou převážně ženy 50+ a také chodí na setkání s ní. Překvapili vás něčím studenty?

Vlastně ani ne. Moje knihy znali, někteří už dokonce stihli přečíst i *Les v domě* a měli k němu otázky. Protože to byli v převážné většině studenti češtiny, jejich otázky se možná víc než na příběh zaměřovaly na styl psaní a věci, kterých si člověk při prvním čtení nevšimne. Bylo to osvěžující. Energie, která z mladých lidí proudí, dává naději, že společnost vybědne ze zlučovitosti a zatrpklosti a pohne se lepším směrem. ●

WWW.RESPEKT.CZ/AUDIO

↓ INZERCE

Pražské jaro
78. mezinárodní
hudební festival
12. 5. —
2. 6. 2023

f

festival.cz

S podporou

Partner festivalu

Powered by MVM

Partner koncertu

Technologický partner

Generální mediální partner

Hlavní mediální partner

Mediální partner

Oficiální automobil

RS10/23-1